

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ У РЕГІОНІ

У статті проведено аналіз сучасного стану та перспективи подальшого розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів Одеської області, як найбільш ефективної форми господарювання на селі, розкрито переваги їх формування. Надано рекомендації щодо запровадження заходів, що спонукають активізацію кооперативного руху в регіоні.

In the article the analysis of development and actual state of agricultural production-oriented cooperative enterprises is conducted in the Odessa region as the most effective form of operation in the country side, advantages of their formation are found. Recommendations concerning the implementation of measures, which promote the cooperative movement activization in region, are given.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан АПК вимагає вирішення проблеми, пов'язаної з пошуком нових ефективних форм господарювання. Економічні відносини в аграрному секторі економіки є складними та багатогранними, що зумовлюється наявністю різноманітних форм власності й організаційно-правових формувань, загальним економічним занепадом сільськогосподарського виробництва та відсутністю адекватної державної політики.

Пошуки шляхів виходу з кризового стану і створення умов щодо розвитку сільськогосподарського виробництва, підвищення його конкурентоспроможності мають багатовекторний характер. Одним із важливих напрямів цього процесу є активізація кооперативного руху в аграрній сфері.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблемами становлення і розвитку кооперативних агроформувань присвячені дослідження В.В. Зіновчука, Ю.С. Коваленка, В.І. Криворучка, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, Ф.В. Горбоноса, І.М. Бурдейний, Н.Я. Коваленко, Ф. Штаудінгер, В.Д. Савченко, Н.Ф. Павленчик, А.М. Андрущенко, Г. Мюнкнер, Д. Бартон, Ян Макферсон, І.В. Бурачек та інші.

Так, А.М. Андрущенко [1, с.60] розглядаючи розвиток кооперативних агроформувань стверджував, що сільськогосподарські виробничі кооперативи займають чільне місце в сучасному сільському господарстві України. Він вважає, що вони покликані виконувати як економічні функції – підвищення ефективності суспільного виробництва, так і соціальні, сутність яких полягає в у захисті своїх членів у ринковому середовищі, забезпеченні їхньої участі у становленні соціальної інфраструктури села.

М.Й. Малік [2, с.48] аналізуючи розвиток СВК говорить, що у великих аграрних підприємствах кооперативного типу спостерігається вплив внутрішньо-організаційних відносин на ефективні сит їх функціонування.

І.В. Бурачек [3, с.24] звертає увагу на те, що позитивним в становленні і розвитку СВК є можливість створення багатопрофільних кооперативних агроформувань, що забезпечує зменшення ризиків в умовах ринку та прибутковість загальної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В існуючих економічних умовах і за складної ринкової ситуації, яка характеризується надзвичайною нестабільністю пошук нових, більш ефективних форм господарювання є важливим елементом підвищення ефективності виробництва на селі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану та дослідження перспектив подальшого розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів в Одеській області.

Виклад основного матеріалу дослідження. На протязі останніх років відбувається процес створення виробничих кооперативів, хоча на початкових стадіях реформування як організаційної структури кооперації не має чіткого спрямування, оскільки в державі не існувало відповідної економічної програми.

У новостворених виробничих сільгоспокооперативах часто порушувались основні принципи кооперації і в першу чергу зміст відносин між членами кооперативу залишався як у реформованих КСП. Їх створення особливо у північних районах області, і функціонування зкомпроментувало розвиток кооперації у цілому регіоні. Це стало наслідком того, що в недостатній мірі в області було розгорнуто консультативну, інформаційну та науково – методичну роботу, були відсутні моделі і процедури створення кооперативів.

Однак, на півдні області сільськогосподарські виробничі кооперативи створювались більш високими темпами. Вони показали свої переваги як організаційної форми, оскільки виробничі кооперативи значною мірою відповідають інтересам селян, які виступають як власниками, так і працівниками підприємства, приймають активну участь в управлінні, вирішують питання зайнятості членів своїх сімей, розширяють асортимент виробленої продукції, узгоджуючи свої інтереси з інтересами суспільства. Виробничий кооператив вирішує низку соціальних проблем села і в першу чергу дає можливість соціального захисту непрацевдатних, яких в сучасних селах досить багато і які є власниками майнових і земельних паїв.

Не дивлячись на наявність недоліків, досвід життя та законодавча база забезпечили створення 236 сільськогосподарських виробничих кооперативів, які складають, як видно з рис. 1. 24,4 % всіх новостворених господарств в області після реформування колгоспів і радгоспів.

В цих кооперативах об'єднали свої майнові, земельні паї та працю більше 2,5 тисячі фермерських і селянських господарств області. Основна мета створення таких кооперативів пов'язана із задоволенням потреб його членів.

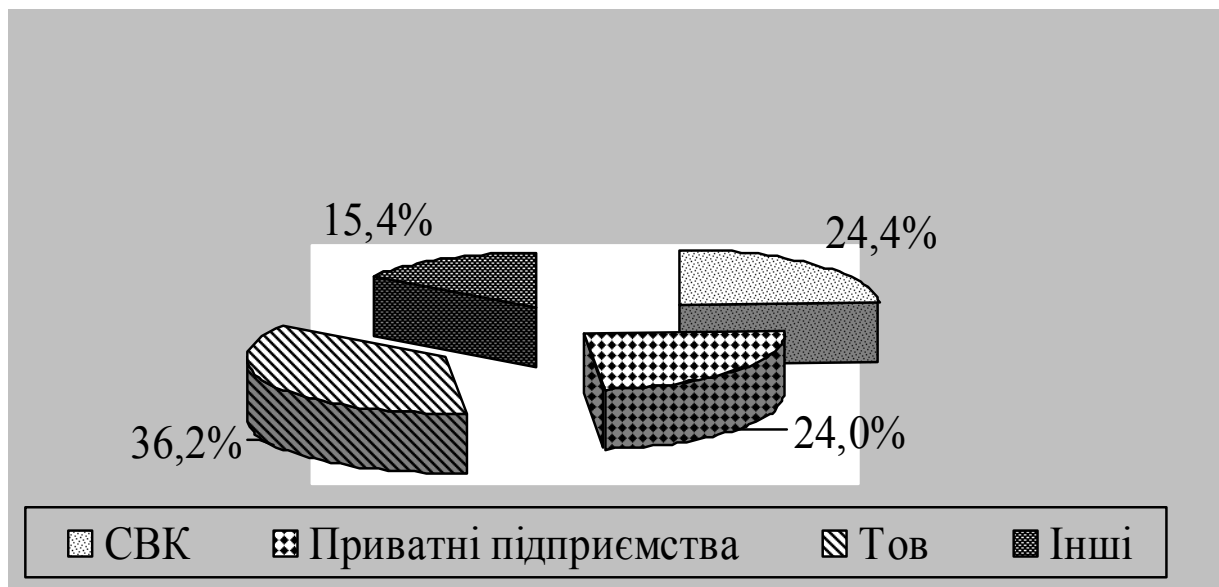

Рис. 1. Структура агроформувань в Одеській області за 2009 рік, %

За період з 2006 по 2009 рік кількість СВК в області скоротилась на 30 одиниць з 266 до 236. [4] Таке скорочення відбулось в основному за рахунок районів північної частини області.

В зоні Центрального степу з 28 СВК лишилось 16, в зоні Лісостепу з 68 лишилось 51.

В зоні ж Південного степу кількість СВК лишилась майже незмінною – 156. І якщо порівнювати структуру агроформувань області і цього регіону, то питома вага кількості

сільськогосподарських виробничих кооперативів тут складає 45,4 %, що майже вдвічі більше ніж по області (рис. 2).

Досить високою є частка утворених сільськогосподарських кооперативів з числа реформованих підприємств у Ізмайльському районі: 32 кооперативи, Б.-Дністровському – 23, Саратському, Татарбунарському районах по 20 кооперативів. І в той час в зоні Центрального степу у Березівському, Іванівському та Миколаївському районах не створено жодного сільськогосподарського виробничого кооперативу. Загальна кількість кооперативів у 17 районах зон Лісостепу і Центрального степу складає всього 34 % загальної їх кількості по області.

Таким чином можна зробити висновок, що набутий досвід розвитку кооперації в недалекому минулому приживається в нинішніх умовах лише у 9-ти районах півдня Одеської області через психологічну готовність людей до пошуку нових форм організації праці і виробництва.

І навпаки, північний регіон потребує від обласних властей розгортання системи агітаційних, консультативних, інформаційних і науково-методичних заходів, які дозволять подолати психологічну неготовність людей до створення СВК.

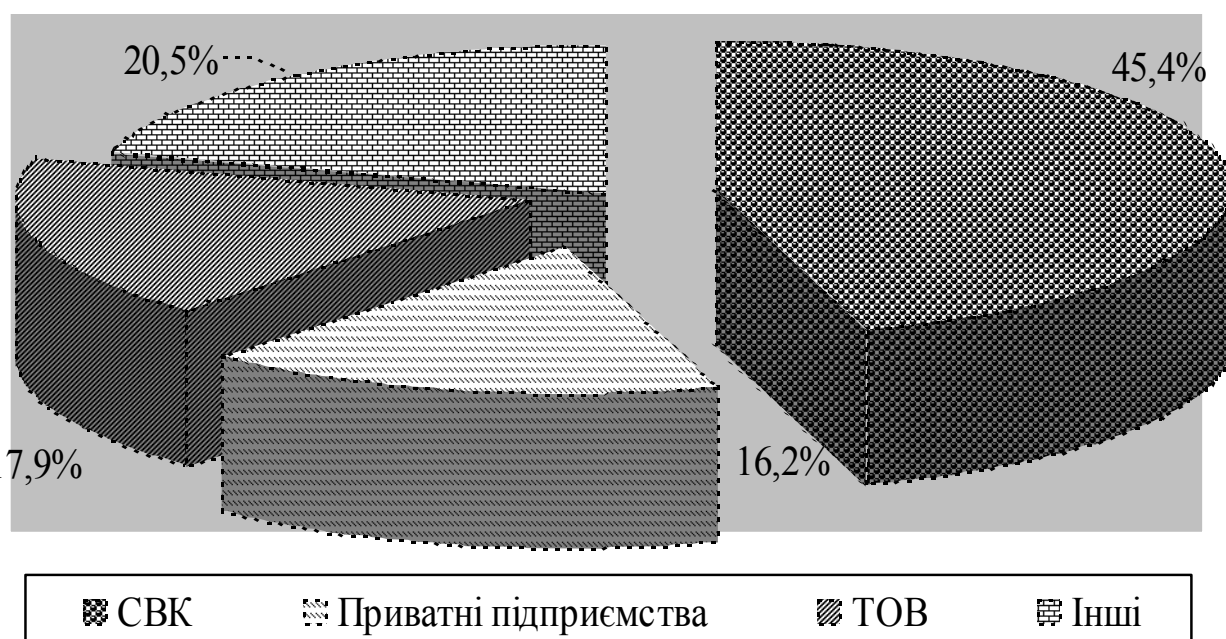

Рис. 2. Структура агроформувань зони Південного степу

Виробничий кооператив є досить простою і зрозумілою формою організації виробництва.

Він діє за законами ринкової економіки і сам вирішує, якими видами господарської діяльності йому займатись, переслідуючи мету – одержання прибутку. Як видно з таблиці 1, основним видом діяльності сучасних сільськогосподарських кооперативів в Одеській області є виробництво зернових культур.

Якщо в середньому за 2004-2008 роки з усіх видів сільськогосподарських підприємств питома вага зернових культур в структурі товарної продукції не перевищувала 30 %, то у СВК цей показник сягає 55 %. Не популярним в кооперативах є виробництво соняшнику і цукрового буряку.

Значно менше приділяється уваги в виробничих кооперативах виробництву тваринницької продукції. Її питома вага в структурі товарної продукції СВК складає всього 20 %, в той час, коли по області це показник вдвічі вищий. Виробництвом рослинницької і тваринницької продукції займаються 84 % СВК, 52 % з яких знаходиться в зоні Південного степу.

Структура товарної продукції СВК Одеської області в середньому за 2004-2008 роки

Види продукції	Середня ціна реалізації 1 ц, (грн.)	Всі види господарств області		Всі СВК області	
		Вартість, (тис. грн.)	структура, (%)	вартість, (тис. грн.)	структура, (%)
Зернові колосові	49,98	814136,8	23,4	139911,6	50,1
Кукурудза зернова	52,68	141262,3	4,1	14032,2	5,0
Соняшник	109,03	476753,7	13,7	26398,1	9,5
Цукровий буряк	15,89	122277,3	3,6	5297,7	1,9
Ріпак	106,29	107944,8	3,1	11040,5	4,0
Овочі	42,90	115619,7	3,3	2227,0	0,8
Плоди і фрукти	120,65	14576,5	0,4	1567,7	0,5
Виноград	134,17	195779,0	5,6	13665,2	4,9
Інша продукція рослинництва	-	68931,9	2,0	8474,6	3,1
Всього по рослинництву	X	2057282,0	59,2	222614,4	79,8
Молоко	98,87	52860,00	1,5	14416,5	5,2
М'ясо ВРХ	566,00	128894,8	3,7	13529,7	4,9
М'ясо свиней	730,52	256338,1	7,4	21929,5	8,0
М'ясо птиці	648,25	52531,8	1,5	514,2	0,2
Яйця	245,00	483649,7	13,9	1177,2	0,4
М'ясо овець і кіз	434,51	26833,2	0,8	703,5	0,3
Вовна	301,25	335180,3	9,6	146,5	0,05
Інша продукція тваринництва	-	82392,4	2,4	3764,0	1,2
Всього по тваринництву	X	1418680,3	40,8	56181,1	20,2
Всього по господарствам	X	3475962,3	100,00	279795,5	100,00

Основними видами тваринницької продукції, яка виробляється СВК є:

- 1) молоко – 5,2%;
- 2) м'ясо великої рогатої худоби – 4,9%;
- 3) м'ясо свиней – 8%.

В середньому по всім господарствам області ці показники нижчі.

Дещо відрізняється структура товарної продукції СВК окремих природно-економічних зон області (табл. 2) [5].

Структура товарної продукції СВК Одеської області

Види продукції	Природно- економічні зони							
	Зона Лісостепу		Зона Центрального степу		Зона Південного степу		Приміська зона	
	вартість, (тис. □сев.)	стр-ра, (%)	вартість (тис. □сев.)	стр-ра, (%)	вартість (тис. □сев.)	стр-ра, (%)	вартість (тис. □сев.)	стр-ра, (%)
Зернові колосові	18963,7	45,93	8654,5	64,06	105725,0	49,19	3691,0	40,62
Кукурудза зернова	2955,5	7,15	934,2	6,91	9991,5	4,65	150,2	1,65
Соняшник	6232,2	15,09	1803,0	13,34	25696,0	11,95	2266,2	24,94
Цукровий буряк	4385,7	10,62	-	-	1215,0	0,56	-	-
Ріпак	1013,3	2,45	489,0	3,62	9550,0	4,44	338,5	3,72
Овочі	2,5	0,006	31,2	0,23	1460,0	0,68	585,6	6,44
Плоди і фрукти	12,0	0,03	103,0	0,76	1515,3	0,70	14,0	0,15
Виноград	-	-	-	-	12800,6	5,95	-	-
Молоко	1856,7	4,49	461,0	3,41	10792,0	5,02	1356,0	14,92
М'ясо ВРХ	1674,2	4,05	721,7	5,34	10508,5	4,88	624,2	6,87
М'ясо свиней	1228,2	2,97	293,7	2,17	19674,2	9,15	59,2	0,65
М'ясо овець і кіз	61,7	0,15	-	-	641,2	0,29	-	-
М'ясо птиці	3,2	0,007	-	-	511,0	0,23	-	-
Яйця	6,1	0,01	-	-	1212,0	0,56	-	-
Вовна	-	-	-	-	-	-	-	-
Інша продукція	2894,5	7,01	17,5	0,12	3620,0	1,68	3,0	0,03
Всього	41289,5	100,0	13508,8	100,0	214912,3	100,0	9084,9	100,0

Розраховано на основі середніх даних за 2004-2008 роки.

Як видно з таблиці 2, СВК зони Південного степу виробляють і реалізують 77% товарної продукції всіх СВК області, 78% якої є продукція тваринництва, 19% складає продукція м'яса ВРХ, свиней, овець та кіз. В СВК зони Лісостепу, зони Центрального степу і приміської зони цей показник ледве перевищує 7%.

В СВК приміської зони виробництво і реалізація молока в структурі товарної продукції сягає майже 15%. Тут функціонують виробничі кооперативи овочево-молочного

напряму. СВК зони Південного степу виділяються високою питомою вагою в структурі товарної продукції, виробництва товарного м'яса свиней — більш 9%. І лише одиничні виробничі кооперативи можна назвати вузькоспеціалізованими у виробництві тваринницької продукції, доля їх в обсягах товарної тваринницької продукції СВК не значна, всього 3,3%.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином кооперативні відносини зони південно – західного Причорномор'я мають давні традиції і накопичили чималий досвід за часів Румунської влади.

Кооперація являла собою чітко налагоджену систему, працювала системно і злагоджено.

Кооперативний рух мобілізував селян до самооборони, виховував їх на високих ідеалах громадської взаємодопомоги і добра; активно пропагувалось підвищення добробуту населення за рахунок піднесення сільського господарства, заохочування і підтримування кращих селянських господарств, поліпшення племінної справи у тваринництві та селекції у рослинництві, сприяння селянам у придбанні землі, засобів виробництва та необхідних матеріалів.

На відміну, недостатня консультативна і методична робота та негативний досвід кооперації за радянських часів зумовили психологічну неготовність людей до кооперації для досягнення своїх інтересів, значно вплинули на розвиток кооперації в Україні та в різних природно-економічних зонах Одеської області. За період з 2002 по 2009 рік загальна кількість СВК по Україні скоротилось на 40,3%, а в Одеській області всього на 4,6%, головним чином за рахунок їх розмірів.

Сучасний період розвитку кооперації в Одеській області характеризується стабільністю їх кількості, односторонністю спеціалізації, значною диференціацією за розмірами земельних угідь, забезпеченістю засобами виробництва, енергетичними ресурсами та робочою силою.

Для активізації кооперативного руху в регіоні слід:

- розповсюджувати досвід півдня по створенню і функціонуванню СВК;
- впровадити консультативно-роз'яснювальну роботу по управлінню СВК;
- здійснювати державний контроль за дотриманням основних принципів кооперації і недопущення створення псевдокооперативів.

Впровадження цих заходів надасть можливість активізувати кооперативний рух не тільки в виробництві, але також і в обслуговуванні безпосередньо сільськогосподарського товаровиробника.

Література

1. Андрущенко А. М. Підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів / А. М. Андрущенко // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С.60-64.
2. Малік М. Й. Кооперація в сільському господарстві України: стан і перспективи / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С.42-49.
3. Бурачек І. В. Основні напрями розвитку виробничих кооперативів у сільському господарстві / І. В. Бурачек // Економіка АПК. – 2006. – № 9. – С.22-27.
4. Статистичний щорічник України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Статистичний щорічник Одеської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.